

Lastensuojelun juridinen osaaminen – haasteita alueelliseen kehittämiseen, koulutukseen ja pedagogiikkaan

Riitta Vornanen & Johanna Antikainen & Marja-Liisa Miettinen

Alueellinen sosiaalityön kehittämistehtävä lastensuojelussa ja juridisen osaamisen haasteet

Artikkelin taustana ovat Sosiaalihuollon erityispalvelut Pohjois-Savossa (1999) selvityksessä sekä Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen seutukuntatapaamisissa todetut lastensuojelun alueellisen kehittämisen tarpeet: kuntien lastensuojelun henkilöstön riittämätön määrä, henkilöstön vaihtuvuus, pätevien työntekijöiden sekä erityisosaamisen ja -palvelujen puute sekä sosiaalialan keskeisten palvelujen ohjauksen kehittäminen. Nämä ovat asioita, joita selvitellään myös parhaillaan kansallisessa sosiaalialan kehittämisohjelmassa (STM:n tiedote 280/2002) ja sosiaalityön neuvottelukunnassa.

Lastensuojelun kehittämisen yhdeksi peruskysymykseksi on muotoutunut viime vuosina se, missä määrin kunnat voisivat sitoutua omista lähtökohdistaan kehittämään lastensuojelua alueellisenä yhteistyönä (kuntien verkottuminen). Näyttää siltä, että lastensuojelu on yksi

sosiaalityön alueista, jolla kunnat ja kuntien työntekijät ovat erityisen motivoituneita seudulliseen ja alueelliseen yhteistyöhön sekä kehittämishankkeisiin. Kun juridisoitumisen kysymystä tarkastellaan esimerkiksi pienten kuntien sosiaalityön näkökulmasta, ongelmana voi olla pätevien työntekijöiden puute lastensuojelussa ja siihen liittyvät juridisen ja muun osaamisen tarpeet.

Tässä artikkelissa rajaudutaan sosiaalityön muodollisen osaamisen alueeseen, jossa juridiset kysymykset ovat sosiaalityön kehittämisen kohteena. Keskeisiä ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lainsäädännölliset velvoitteet, aineellisen sekä menettelyllisen normiston soveltaminen ongelmiin sekä se, mitä osaamisen kehittämistarpeita näihin liittyy kuntien sosiaalityössä.

Juridista tietoa ja osaamista ei kuitenkaan voida nähdä reseptimäisenä ja irrallisena muusta sosiaalityön osaamisesta. Juridinen tieto on vain osa sosiaalityön asiantuntijatietoa ja osaamisaluetta. Eileen Munro (2002) hahmottelee sosiaalityön asiantuntijuuden yhdeksi osa-alueeksi muodollisen tiedon, johon kuuluvat laki ja politiikat sekä teoreettinen ja tutkimuksiin perustuva tieto, joka lastensuojelun sosiaalityössä merkitsee esimerkiksi tietoa lapsen kehityksestä, perheen dynamiikasta ja sosiaalityön työmenetelmistä sekä tutkimustietoa esimerkiksi lapsen kehityksen riskitekijöistä. Muita lastensuojelun asiantuntijuuden osa-alueita ovat käytännöllinen tieto ja kokemustieto, jossa käytännön työntekijät ovat myös keskeisiä tiedontuottajia (ks. esim. Satka 2001), tunnetieto, arvot (mm. eettiset ohjeet sosiaalityössä, Lapsen oikeuksien sopimus jne.) sekä päättely- ja harkintataidot (Munro 2002). Päättely- ja harkintataidot ovat luonnollisesti keskeisiä myös juridisen tiedon soveltamisessa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lastensuojelun juridisen osaamisen kehittämisen haasteita: lastensuojelun ohjausta, siinä tapahtuneita muutoksia ja kehittämistarpeita. Tämän jälkeen paneudutaan juridisten kysymysten ja sosiaalityön väliseen suhteeseen ja pohditaan juridisen osaamisen kehittämistä koulutuksellisenä ja pedagogisena kysymyksenä.

Lastensuojelun ohjauksen muutos ja alueellisen kehittämisen haasteet/rakenteet

Kuntien lastensuojelua ohjataan suoraan ja epäsuorasti. Valtio ohjeistaa kuntia normiohjauksella, valtionapuhjauksella ja informaatio-ohjauksella. Lastensuojelun alueella vahvan normiohjauksen ja kuntien lakisääteisten velvollisuuksien lisäksi on lainkäytön ja laillisuusvalvonnan rooli ja merkitys lisääntynyt. Informaatio-ohjausta lastensuojelussa toteutetaan mm. laatusuosituksina (esimerkiksi Stakesin kautta Taskinen 1999 et al.; myös Kuntaliitto: Lasso-projekti ja lapsipoliittinen ohjaus) sekä koulutuksena, seminaareina ja tiedotuksena. Taloudellisessa resurssiohjauksessa on viime aikoina puhuttanut erityisesti lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmä (Oulasvirta et al. 2002), jolla on pyritty turvaamaan kuntien mahdollisuuksia haasteellisten ja usein myös kustannuksiltaan kalliiden lastensuojelutoimien toteuttamisessa.

Yleisenä kehityslinjana on ollut valtion ohjauksen, erityisesti resurssiohjauksen väheneminen ja kuntien päätäntävällän lisääntyminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtiollisesta ohjauksesta on siirrytty kohti kunnallista hyvinvointipolitiikkaa (vrt. esim. Kananoja 2001). Valtion ohjaus vähentyi huomattavasti 1990-luvulle tultaessa ja sosiaali- ja terveyspolitiikka paikallistui. Vastuu sosiaali- ja terveyspalveluista tuli kunnille niin palvelumuotojen, toimintatapojen ja tuotantotapojenkin osalta. Kehitys heikensi sekä valtiollisen että kunnallisen aluehallinnon merkitystä kuntien ohjauksessa. Kunnat ovat erilaistuneet sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta. Samaan aikaan on tullut aiheelliseksi miettiä aluehallinnon mahdollisuuksia tilanteen hallitsemiseksi ja resurssien tehokkaan käytön turvaamiseksi. (Stenvall 2002, 51.) Kehitys koskee myös lastensuojelua.

Lamavuosina lasten ja lapsiperheiden palveluja heikennettiin juuri silloin, kun perheiden ongelmat lisääntyivät ja lastensuojelun tarve kasvoi koko 1990-luvun. (Heikkilä & Parpo 2002.) Lastensuojelun avoimuuden piirissä oli vuonna 2001 yhteensä 49 610 ja kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna kaikkiaan 13 453 lasta ja nuorta. Vuonna 2001 oli huos-

tassa kaikkiaan 7 396 lasta, joista tahdonvastaisesti 1 332. (Stakes Tiedonantoja 11/2002.) Valtakunnallista lasten ja nuorten hyvinvointiselontekoa varten selvitettiin laajasti ja perusteellisesti lasten hyvinvoinnin tilaa ja palveluja. Selvityksessä todettiin, että erot lapsiperheiden ja lasten palveluissa kuntien ja alueiden välillä ovat kasvaneet ja kuntien palveluiden perusrakenteet ovat ohentuneet. (Bardy et al. 2001.)

Selvityksen käynnistäneellä Sosiaali- ja terveysministeriöllä on normiohjausvastuun lisäksi valvontavastuu lastensuojelussa. Sosiaali- ja terveysministeriö seuraa näin ollen myös lastensuojelun juridisia käytäntöjä ja vastaa osaltaan mm. Suomea koskevista tapauksista EU:n ihmisoikeustuomioistuimessa ja lapsen oikeuksien toteutumisen seurannasta (YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutuminen, lapsipoliittiset selonteot) sekä toimii kanteluviranomaisena. Oikeuskansleri ja erityisesti eduskunnan oikeusasiamies laillisuusvalvojana tarkastelee myös lastensuojeluasioita mm. ihmis- ja perusoikeuksien näkökulmasta. Hän on esittänyt käsityksiään esimerkiksi yhteydenpidon rajoittamisesta ja pakkokeinojen käytöstä lastensuojelussa.

Hallinto-oikeuksiin kertyy paljon tietoa lastensuojelutapauksista kunnissa. Valtakunnallisia tarkasteluja on tehty (ks. Heino et al. 1997; 2002), mutta alueellisesti ei ole saatavana systemaattisesti analysoitua tietoa lastensuojelutapauksista ja niiden juridisista erityiskysymyksistä. Hallinto-oikeuksien tapausten alueellinen seuranta tuottaisi mielenkiintoista palautetietoa kuntien lastensuojelukäytäntöjen kehittämiseen. Tällaista palautejärjestelmää ei ole kuitenkaan rakennettu.

Alueellisella tasolla lastensuojelun seurannasta vastaavat lääninhallitusten sosiaali- ja terveystoimet, joiden laillisuusvalvonta toteutuu lähinnä kanteluihin reagoimalla. Kantelujärjestelmä on kuitenkin ohjauksen välineenä ongelmallinen, koska ei ole varmuutta siitä, tulevatko kantelujärjestelmän kautta sosiaali- ja terveyshallinnon ongelmat (esimerkiksi lastensuojelusta) systemaattisesti tietoon ohjausjärjestelmässä. Lääninhallitusten keskeiseksi ohjausmuodoksi onkin muodostunut informaatio-ohjaus, joka perustuu neuvontaan ja tietoon (mm. koulutustilaisuuksien järjestäminen yhdessä ministeriön kanssa). (Stenvall 2002, 53.)

Paikallisella tasolla sosiaaliasiamiesten yhtenä tehtävänä on seurata kuntien sosiaalitoimen tilannetta (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) sekä ohjata asiakkaita oikeusturva-keinojen käytössä. Sosiaaliasiamiehille kertyy tietoa ja näkemyksiä myös kuntien lastensuojelun tilasta ja tarpeista ja esiin tulevista oikeusturvaongelmista.

Lastensuojelun tilanne on edellyttänyt uusien toimintamuotojen kehittämistä erityisesti pienten kuntien ja harvaan asutettujen alueiden tarpeisiin. Toimintamuotojen kehittämistä on pohdittu alueellisella tasolla Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeessa, jota voidaan pitää yhtenä lääninhallituksen ohjauksen ja kuntayhteistyön muotona. Hankkeen lähtökohtana oli huoli erityisryhmien palvelujen heikentymisestä ja tavoitteena tukea kuntien palvelujen järjestämistä. (Stenvall 2002.) Hankkeessa on pohdittu myös lastensuojelun erityispalveluiden ja asiantuntemuksen turvaamista ja sen keinoja.

Lastensuojelun juridisen osaamisen kehittämisen ja juridisen konsultaation alueellinen tarve tuli VEP-hankkeessa esille yhtenä lastensuojelun erityispalveluiden ja asiantuntemuksen turvaamisen alueena. Yhteistyön ja verkostoitumisen merkitys palveluiden turvaamisen alueellisina keinoina todettiin myös tärkeäksi tavoitteeksi:

”Yhteistyö ja verkostoituminen nähdään keinoina turvata lastensuojelun erityispalvelut ja asiantuntemus. Tarve on kaikenkokoisissa kunnissa, vaikkakin erilaisena. Yhteistyötä, verkostoitumista ja tiimityötä tarvitaan monilla tahoilla: poliittisella, hallinnollisella ja ammatillisella tasoilla eri hallintokuntien kesken, eri kuntien kesken sekä kuntien, järjestöjen ja yksityisten palvelutuottajien kesken – unohtamatta asiakkaita. Kunnat voivat yhteistyössä perustaa useamman kunnan yhteisiä lastensuojelun moniammatillisia tukiryhmiä. Koko maassa näyttää olevan pulaa juridisesta, psykiatrisesta ja sosiaalityön konsultaatiopalveluista. Verkostoitumista ja yhteistyötä tarvitaan mm. sosiaalityön asiakaskohtaisessa konsultaatiossa, samoin psykiatrisen, psykologisen ja juridisen konsultaation järjestämisessä.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999)

Stenvall (2002) pohtii VEP-hankkeen keskusjohtoista koordinoitavuutta ja toteaa, että se on saattanut heikentää alueiden mahdollisuutta

kehittää omia ratkaisujaan. Olennaista kuitenkin on, miten VEP-hankkeessa todettujen asioiden kehittäminen jatkuu ja työn tulokset jatkuvat käytännön kehittämistoimintana. Hanke on edistänyt alueellista ja seutukunnallista kehittämistyötä myös lastensuojelun alueella ja luonut verkostoja, joiden varassa kehittämistyö jatkuu.

Kuntien, koulutustahojen, maakunnan liittojen, lääninhallitusten, järjestöjen ja yritysten ja muiden sosiaalialalla toimivien uutta yhteistoi-minnan muotoa edustavat alueellisena yhteistyörakenteina sosiaalialan osaamiskeskukset, jotka sosiaali- ja terveysministeriön tuella luotiin liisäämään aluevastuullisuutta. Osaamiskeskusten tehtävinä ovat lain mukaan 1) sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen, 2) erityisosaamista vaativien erityispalveluiden ja asiantuntijapalveluiden kehittyminen ja välittyminen, 3) koulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys sekä 4) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu ja kehittämistoiminnan toteutuminen. (Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001) Osaamiskeskuksiin kohdistuvat osin samat haasteet kuin lääninhallituksiinkin; miten kuntayhteistyö rakentuu ja kuinka kunnat lähtevät mukaan alueelliseen kehittämistoimintaan esimerkiksi lastensuojelun kehittämiseksi?

Lastensuojelun näkökulmasta kehittämistoiminnan tukemisen tavoitteet ovat syvimmillään lasten oikeuksien toteutumisen edistämises-sä ja hyvinvointipalvelujen ja lastensuojelun sosiaalityön osaamisen turvaamisessa (laaja lapsipoliittinen tavoite; vrt. esim. Satka et al. 2002, 253–257). Paitsi VEP-hankkeen myös esimerkiksi Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan piirissä on useissa yhteyksissä kuntien tarpeina noussut osaamisen vahvistaminen ja turvaaminen lastensuojelussa sekä kuntien toiveena on toistuvasti esitetty lastensuoje-lun juridisen osaamisen kehittämistä ja konsultaatiopalveluiden järjes-tämistä.

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Pohjois-Savon yksikön painopistealueena on lastensuojelun kehittäminen ja tavoitteena on luoda Itä-Suomen lastensuojelun osaamisverkosto (ILO). Lastensuojelun kehittämistoiminnan yhdeksi avaukseksi sosiaalialan osaamiskeskus-kontekstissa sopii näin ollen hyvin kuntien tarpeista lähtevä lastensuo-

jelun juridisen osaamisen edistäminen ja konsultaatiojärjestelmän kehittäminen. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa Lastensuojelun konsultaatiopalvelut -hankkeessa on tarkoituksena kerätä systemaattisesti tietoa kunnilta juridisen osaamisen nykytilasta ja kehittämisen tarpeista.

Lisäksi osaamisen kehittämiseksi on hyödynnettävissä lainkäytössä ja laillisuusvalvonnassa kertynyt ja kertyvä tieto. Tätä tietoa ei ole systemaattisesti kerätty eikä palautejärjestelmää työkäytäntöjen kehittämiseksi tältä osin ole olemassa. Myöskään aluetasolla lainkäytössä ja laillisuusvalvonnassa kertynyttä tietoa ei ole vielä riittävästi hyödynnetty. Kuntien oma tiedonkeruu ja systemaattinen lastensuojelun seuranta ja kehittämistoiminta vaihtelevat. Keskeinen kysymys on se, miten kunnat hyödyntävät arviointitiedon tuloksia?

Koska sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtäviin kuuluu tutkimus- ja kehittämistoiminnan ohella myös koulutusyhteistyötä yliopiston ja ammattikorkeakoulun kanssa, on luonnollista että juridisen osaamisen kehittämiseen liittyy myös koulutuksellinen ja pedagoginen näkökulma. Tätä näkökulmaa käsitellään seuraavassa luvussa.

Juridisen tiedon ja osaamisen rooli osana sosiaalityön ammatillista käytäntöä

Sosiaalityön kehittämisen kannalta juridinen osaaminen muodostaa syhyden osa-alueen, jossa sosiaalialan osaamiskeskus voi toimia välittäjänä alueen kuntien sekä koulutus- ja tutkimustahojen välisessä yhteistyössä. Koulutus- ja tutkimusyhteistyössä keskeisiä organisaatioita ovat yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Tässä artikkelissa rajaudutaan yliopiston, sosiaalialan osaamiskeskuksen ja kentän väliseen yhteistyöhön sosiaalityön juridisen osaamisen koulutuksellisessa ja pedagogisessa tarkastelussa.

Kelpoisuudesta sosiaalityön tehtävään on säädetty asetustasoisesti (Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista 804/1992). Kelpoisuus edellyttää yliopistotasosta koulutusta, maisterin-

tutkintoa, johon sisältyy vähintään 55 opintoviikkoa sosiaalityön opintoja, sosiaalityöstä tehty opinnäyte (pro gradu -tutkielma) sekä 15 opintoviikon laajuinen käytännön harjoittelu. Esimerkiksi Kuopion yliopistossa annettavaan sosiaalityön maisterikoulutukseen sisältyy erillisiä juridisia opintoja. Lisäksi juridinen opetus sisältyy useisiin muihin kursseihin, esimerkiksi Lapsi- ja nuorisososiaalityön kurssiin. Osa opiskelijoista lukee sivuaineena esimerkiksi julkisoikeutta. Valmistuvat opiskelijat saavat opetussuunnitelman mukaiset perustiedot mm. lastensuojelun juridiikasta ja yleisestä hallintomenettelystä. Opiskelijoilla on myös mahdollisuus kursseihin sisältyvissä harjoitustoissa sekä käytännön opetuksen aikana syventää tapaustehtävien yms. kautta lastensuojelun juridista osaamista.

Yliopistokoulutuksessa pyritään tuottamaan laadukkaita opetuksen ja opiskelun ratkaisuja muuttuvassa yhteiskunnassa. Tämä merkitsee käytännössä sosiaalityön vaatimusten seuraamista ja tutkimusta sekä opetussuunnitelmien kehittämistä vastaamaan muuttuvan työelämän tarpeita. Sosiaalialan osaamiskeskukset ja niiden puitteissa tehtävä yhteistyö tiivistää eri tahojen, käytännön työntekijöiden, opettajien ja tutkijoiden välisen vuoropuhelun ja jaetun asiantuntijuuden, joka mahdollistaa myös uusien koulutuksellisten rakenteiden ja ratkaisujen kehittämistä. Opiskelukokonaisuuksia voidaan suunnitella, toteuttaa ja arvioida sekä tuottaa uusia sisällöllisiä ja pedagogisia ratkaisuja. Osaamiskeskus ja sen puitteissa tehtävä yhteistyö mahdollistaa ennen kaikkea uudenlaisen oppimisympäristön, joka mahdollistaa sisällöllisen ja pedagogisen kehittämisen.

Vaikka opetusta on monin tavoin kehitetty eri yliopistoissa, sosiaalialan osaamiskeskus tuo kentän ja koulutuksen uudella tavalla yhteen. Jo peruskoulutusvaiheessa (maisterintutkinnossa) voidaan hyödyntää kokeneiden ammattilaisten osaamista. Mutta myös jatkokoulutuksen ja muun osaamista täydentävän koulutuksen alueella voidaan löytää kehitettäviä alueita. Millaisia mahdollisuuksia työn kehittämiseen antaisi esimerkiksi hallinto-oikeuksien ratkaisujen ja niihin sisältyvän palautetiedon läpikäyminen ja siten systemaattisen tiedon

kartuttaminen? Alueellinen konsultaatioverkosto mahdollistaisi verkottumisen ja jaetun asiantuntijuuden.

Sosiaalityön kehittämisen tieteellinen ja käsitteellinen tausta on sosiaalityössä, erityisesti lastensuojelun sosiaalityössä. Fokus juridiikkaan tulee sosiaalityön kautta, mutta tarkastelun kohteena on myös sosiaalityö-tieteen ja juridiikan monitieteinen yhteistyö. Juridisen osaamisen kehittäminen mahdollistaa keskustelun ja tieteiden rajapinnan luotaamisen. Mikä on juridisen ja sosiaalityön tiedon ala ja käytetyt käsitteet ja millaisia pedagogisia ratkaisuja juridisen tiedon yhdistäminen sosiaalityön prosessiin ja työmenetelmiin edellyttää?

Päivi Sinko (2001) on tarkastellut lastensuojelun ja juridiikan välisiä yhteyksiä monipuolisesti mm. lainsäädännön kehityksen ja lapsen aseman näkökulmasta. Lastensuojelu on aina ollut tiiviissä yhteydessä lainsäädäntöön eikä kyse ole sidoksesta sinänsä, vaan sen uudeltaisesta ilmenemismuodosta ja tulkinnoista. Nykyisessä kehityksessä vaarana voi olla, että juridinen asiantuntijuus valtaa liikaa alaa sosiaalityöltä tai se nähdään muun asiantuntijuuden yläpuolelle nousevana asiantuntijuutena, jossa lainmukaisuus tai muodolliset kriteerit merkitsevät aina samaa kuin laatu tai objektiivisuus. Kuitenkin sosiaalityön päätehtävä lastensuojelussa on aina lapsen edun turvaaminen. Esimerkiksi huostaanoton laatuksiksi on esitetty lapsen edun turvaamisen lisäksi subjektiivisen kokemuksen kriteerit ja laillisuus kriteerit (Taskinen 1999, 16–17).

Juridisoitumisen edistäjiä ovat olleet asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevat lainsäädännölliset muutokset ja erityisesti ihmis- ja perusoikeuksien korostunut merkitys niin materiaalisen kuin menettelyllisen normiston osalta. Lastensuojelutyöhön suoraan ja välillisesti kohdistuvan oikeudellisen normiston määrä on lisääntynyt. Esimerkiksi 1990 voimaan tullut oikeus maksuttomaan oikeudenkäyntiin huostaanottoa ja sen lakkauttamista koskevissa asioissa toi juristit mukaan lastensuojelun prosesseihin sekä vuonna 1996 voimaan tullut hallintolainkäyttölaki mahdollisti tapausten suulliset käsittelyt hallinto-oikeuksissa. Nämä menettelylliset säännökset ovat muuttaneet osaltaan lastensuojelun käy-

täntöjä. Ne merkitsevät myös kahden ammattikunnan ja ammatillisen käytännön, ajattelun ja tulkintojen uudenlaista kohtaamista.

Juridisoitumiskehitystä ei voida Päivi Singon mukaan pitää yksinomaan kielteisenä vaan se on tuonut uutta selkeyttä sosiaalityön kirjaimiskäytäntöihin, pakottanut sosiaalityöntekijät perustelevaan päätösedotuksensa entistä tarkemmin ja ottamaan vanhempien oikeusturvan toisissaan. Toisaalta työkäytäntöjen juridisoituminen voi merkitä lapsen kannalta sitä, että näyttö korostuu ja lapsen auttaminen viivästyy näytön puutteessa.

Käytännöllisenä ja kokemustietona juridinen osaaminen liittyy tietoon juridisista käytännöistä lastensuojelussa, esimerkiksi tietoon yhteistyökäytännöistä asianajajien kanssa ja tietoon oikeudessa toimimisesta ja siitä, mitä lastensuojelun osaamiselta siinä vaaditaan. Juridinen tieto on myös tältä osin osa sosiaalityön asiantuntijuuden aluetta ja sen rooli voi vaihdella tilanteesta riippuen. Keskeistä on myös se, kuka juridista tietoa käyttää ja soveltaa ja se, miten sitä sovelletaan. Siksi työntekijöiden päättely- ja harkintataidot yhdessä muun sosiaalityön asiantuntemuksen kanssa ovat keskeisiä ja kytkevät juridisen tiedon osaksi lastensuojelun työprosesseja. Koulutuksessa tämä merkitsee juridisen opetuksen nivomista sosiaalityön substanssia ja työmenetelmiä koskeviin kursseihin sekä sellaisia pedagogisia ratkaisuja, joissa on mahdollisuus pohtia tapauksia yhteistoiminnallisesti.

Keskeinen lähtökohta juridisen osaamisen kehittämiseen on sosiaalityöntekijöiden lastensuojelun juridisen osaamisen nykytila. Tarpeen olisi selvittää kuntien nykyiset lastensuojelun juridisen konsultaation käytännöt, kokemukset niistä, ongelmallisiksi koetut tilanteet, mahdollisesti kertynyt erityisosaaminen sekä ratkaisuehdotukset vaikeiksi koettuihin asioihin. Sosiaalityöntekijät joutuvat toimimaan yhä useammin ”oikeuden pelikentällä” hallinto-oikeuksien suullisissa käsittelyissä, kärjäoikeuksien istunnoissa riitaisissa lapsen huoltoa ja tapaamis-oikeutta koskevissa asioissa sekä toimimaan asiakkaan asiaa hoitavien asianajajien kanssa.

Sosiaalityön juridisen osaamisen kehittäminen on pitkän aikavälin prosessi. Se mahdollistaa myös pidempikestoisen tutkimus- ja kehittä-

mistoiminnan. Verkostomaiseen osaamisen kehittämiseen soveltuu niin sanottu ”bottom-up” -lähestymistapa (esim. Binney & Williams 1995), jossa ammatillista sosiaalityön lastensuojelutyötä kehitetään lähtökohdanna paitsi kuntien myös erityisesti työntekijöiden ja sosiaalityötä opiskelevien lastensuojelun osaamisen tarpeet. Mahdollisuus on myös verkko-pohjaisten konsultaatiomallien kehittämiseen.

Yhtenä mahdollisuutena on tutkia sosiaalityön juridista osaamista ja kehittämistarpeita alueellisen kyselyn avulla, jolla voidaan saada laajaa yleistä näkemystä tästä vähän tutkitusta asiasta. Tietoa voisi syventää osalle lastensuojelun sosiaalityöntekijöille suunnattavalla teema-haastattelulla. Tausta-aineistoksi ja ”vastinpariksi” kunnista saatavalle tiedolle voisivat olla hallinto-oikeuksiin ja lääninhallitukseen kertynyt aineisto lastensuojelutapauksista sekä mahdollisesti sosiaaliammattilailta saatava materiaali.

Lopuksi: Visio lastensuojelun juridiikan osaamisen kehittämiseksi osaamiskeskuksessa

Tavoitteena on selvittää kuntien lastensuojelun osaamisen tarpeita juridiikan alueella ja samalla luodata sitä, missä määrin kunnat voisivat sitoutua omista lähtökohdistaan kehittämään lastensuojelua alueellisena yhteistyönä (kuntien verkottuminen). Saatu tieto palvelee sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan kehittämistä alueen kuntien, koulutus- ja tutkimustahon (yliopisto) yhteistyönä ja mahdollista myös koulutuksellisen yhteistyön perus- ja jatkokoulutuksessa sekä osaamista täydentävien koulutusmuotojen kehittämisessä. Lastensuojelun juridisen osaamisen kehittämiseen liittyy sosiaalityön mutta myös sosiaalityön ja juridiikan välisen rajapinnan perustutkimusta.

Tärkeää on saada tietoa jo olemassa olevista hyvistä käytännöistä sekä suunnata kehittämistoimia ongelmallisiksi koettuihin kohtiin. Haaste on siinä, että sosiaalityön juridisessa osaamisessa liikutaan sosiaalisen ja oikeudellisen tiedon ja osaamisen rajapinnalla. Sosiaalityön ja juridisen osaamisen liitoskohta onkin keskeistä aluetta sosiaalityön

oman asiantuntijuuden paikantamiseksi sekä eri toimijoiden roolien selkiyttämiseksi. Tarkoitus ei ole, että sosiaalityöntekijät olisivat juristeja vaan heillä olisi selkeä sosiaalityön työnkuva ja ammatillinen identiteetti, jonka varassa voi toimia tasaveroisena yhteistyökumppanina juristien ja muiden asiantuntijoiden kanssa.

Sosiaalityön muotoutumiseen vaikuttavat monet tekijät: asiakas-kuntaa koskevat demografiset tekijät, koulutus, tieto ja tutkimus, ammatillinen järjestäytyminen, arvot ja poliittiset päämäärät, organisaatioiden rakenteet ja strategiat sekä politiikka ja laki (Payne 2002). Nähtäväksi jää, miten nyt valmisteilla olevassa lakiehdotuksessa sosiaali-huollon tehtävissä vaadittavista kelpoisuuksista säädetään sosiaalityön-tekijän tehtävistä. Lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta on toivotavaa, että sosiaalityöntekijän asemaa edelleen vahvistetaan, yliopistolinen koulutus turvataan ja erityisosaaminen nostetaan näkyviin (esimerkiksi ammatillinen lisensiaatinkoulutus). Muuttuva ja monimutkainen yhteiskunta ja moniammatillinen verkosto edellyttävät ammatillisen sosiaalityön vahvaa asemaa, jotta se voi turvata ja puolustaa lapsen etua.

Lähteet

- Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista 804/1992.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T.* 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Stakes. Raportteja 263. Helsinki
- Binney, G. & Williams, C.* 1995. *Leaning into the future. Changing the way people change organizations.* London: Nicholas Brealey.
- Heikkilä, M. & Parpo, A.* (toim.) 2002. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu-katsaus 2002. Stakes. Raportteja 268. Helsinki.
- Heino, T., Korpinen, J. & Sallila, S.* 1997. Tutkimus lääninoikeuksien teke-mistä ratkaisuista lastensuojeluasioissa. Stakes. Aiheita 36. Helsinki.
- Heino, T., Rantamäki, R. & Sallila, S.* 2002. Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 1994-2000. Stakes. Aiheita 6. Helsinki.

- Kananoja, A.* 2001. Kunnallinen hyvinvointipolitiikka. Teoksessa kunnat virtaavassa maailmassa. Kuntien haasteet globalisoituvassa verkostoyhteiskunnassa. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 31–44.
- Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Munro, E.* 2002. *Effective Child Protection*. London: Sage.
- Oulasvirta, L., Ohtonen, J. & Stenvall, J.* 2002. Tasapainoista ratkaisua etsimässä. Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 19. Helsinki.
- Payne, M.* 2002. Sosiaalityön rooli. Keskustelualoite. Sosiaalityöntekijöiden kansainvälinen liitto IFSW (Eurooppa). 16.12.2002. <http://www.sostl.fi/site/Emedia/index.cfm?pageID=1241>
- Satka, M.* 2001. Tiedontuotannon politiikka ja käytännön teoria. Julkaisussa U. Ryytänen & R. Vornanen (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Talentia-lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura, 5–12.
- Satka, M., Moilanen, J. & Kiili, J.* 2002. Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67 (3), 245–259.
- Sinko, P.* 2001. Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa M. Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 128–149.
- Stenvall, J.* 2002. Aluehallinto kuntien ohjauksen välineenä. Teoksessa L. Oulasvirta, J. Ohtonen & J. Stenvall 2002. Tasapainoista ratkaisua etsimässä. Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 19. Helsinki, 50–62.
- STM:n tiedote 280/2002. Kansallinen sosiaalialan kehittämisohjelma käynnistyy. 7.11.2002. <http://www.vn.fi/stm/suomi/tiedote/tied01fr.htm>
- Taskinen, S.* 1999. Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Stakes. Oppaita 33. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Verkostoituvat erityispalvelut vuosina 1998–1999. I Vaiheen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:28. 11.10.2002: <http://www.stm.fi/suomi/hankeet/hanke01fr.htm>